

Un nou poema de Safo (P. Oxy. 1787 + P. Köln 21351)

Ramon Torné Teixidó

rtorne@xtec.cat

Quan el 1922 va veure la llum el volum XV de la col·lecció *The Oxyrhynchus Papyri*, els seus editors, Arthur Hunt i Edgar Lobel, donaven a conèixer un seguit de fragments (finals de versos) de la poetessa de Mitilene que pertanyen al llibre quart de l'edició alexandrina i que en les edicions a l'ús (Lobel-Page, Voigt, Campbell) ocupen els nùms. 58-86. Aquells fragments foren identificats com a pertanyents a Safo perquè els vs. 25-26 del fragment 58 V. són citats per Ateneu (XV 687^b = fr. 79 Bgk.)

Més recentment, des de l'Institut d'Arqueologia de la Universitat de Colònia, Michael Gronewald i Robert Daniel han publicat uns papirs de principis del segle III a.C que completen els anteriors segments i menudalls oxirrinquites. Però no només els completen, sinó que permeten definir amb claredat el principi i el final d'un poema que avui amb certesa podem considerar complet. Així, el fragment 58 V. queda dividit en quatre parts independents, la tercera de les quals (els vs. 11-22) configura un poema sencer. Aquest n'és el text i la seva traducció:

*Υμιν φίλα Μοίσαν ἰορκ[ό]λων κάλα δῶρα, παῖδες,
πρέπει δὲ λάβην τὰ]ν φιλάοιδον λιγύραν χελύνναν·

—
ἔμοι δ'ἄπαλον πρίν] π ο τ' [ἔ]οντα χροά γῆρας ἦδη
ἐπέλλαβε, λεῦκαι δ' ἐγ]ένοντο τρίχες ἐκ μελαίνας

—
βάρουσ δέ μ' ὁ [θ]ῦμος πεπόηται, γόνα δ' [ο]ῦ φέροισι, 5
τὰ δὴ ποτα λαίψηρ' ἔον ὄρχηθ' ἴσα νεβρίοισιν.

—
τὰ <μὲν> στεναχίσδω θαμέως· ἀλλὰ τί κεν ποιεῖν;
ἀγήραον ἄνθρωπον ἔοντ' οὐ δύνατον γένεσθαι

—
καὶ γάρ π[ο]τᾶ Τίθωνον ἔφαντο βοροδόπαχυν Αὔων
ἔρωι δέ π[α]ς εἰσανβάμεν' εἰς ἔσχατα γὰς φέροισα[ν, 10

—
ἔοντα [κ]άλον καὶ νέον, ἀλλ' αὐτον ὕμωσ ἔμαρψε
χρόνοι π[ό]λιον γῆρας, ἔχ[ο]ντ' ἀθανάταν ἄκοιτιν.

1 *Υμιν φίλα Μοίσαν Di Benedetto² accepit Tedeschi: *Υμεις πεδὰ Μοίσαν West: γεραίεστε Μοίσαν Di Benedetto¹ (Μοίσαν βαθυκόλ]πων temptavit iam Stiebitz ad P. Oxy.): *Ετ' ἔστι με E. D. Floyd (per

litteras ad nos) // 2 πρέπει δὲ λάβην τὰ]γ Di Benedetto³ acc. Tedeschi: σπουδάσατε καὶ τὰ]γ West: χορεύσατε κατὰ τὰ]γ Di Benedetto² (κατὰ iam Ferrari ad P. Oxy.): λάβοισα (vel ἔλοισα) πάλιν τὰ]μ ci. Gronewald-Daniel¹ ex. gr.: ὕμμι προβάλεσθ' ὄν] Floyd // 3 ἔμοι δ' ἄπαλον πρῶιν Di Benedetto² (acc. West): ἔμοι μὲν ἔκαρψεν Snell: κέκαρψ' ἄπαλόν μοι Gronewald-Daniel¹: καίτοι λίπαρον μοι Floyd (cf. B 44, K 22, alibi) / [ἔ]γοντα P. Col.: πᾶ]ντα suppl. Hunt ad P. Oxy. // 4 ὄγμοι (vel ὄγμοισ', ὄγμοισι) δ' ἔνι λεῦκαι δ' ἐγ]έροντο Gronewald-Daniel¹ (λεῦκαι τ' ἐγ]έροντο iam Hunt ad P. Oxy.; δ' Lobel probante Di Benedetto¹): διώλεσε Di Benedetto² acc. Tedeschi: αἰκίσασατο Di Benedetto⁴: ἐπέλλαβε West ('perhaps κατέσχεθε cf. Alc. 112.2'): κλύσδει, νιφόμεσσα δ' ἐγ]έροντο Floyd // 5 [ο]ῦ suppl. Hunt ad P. Oxy. // 6 ὄρχ]ησθ' iam Edmonds ad P. Oxy. / νεβρίοισι West // 7 τὰ <μὲν> West: ταῦ<τα> vel ὄν δὲ Gronewald-Daniel¹: <ῶσσα> Floyd / ἀλ]λά Hunt ad P. Oxy. // 8 βρότον γὰρ ἀγ]ήρων iam Snell ad P. Oxy. (ἀγ]ήρων antea Stiebitz) // 9 καί: ὡς ci. Gronewald-Daniel¹ // 10 δὲ π]αζ εἰσανβάμεν' Gronewald-Daniel² acc. Di Benedetto³ Tedeschi (εἰσονβάμεν' suadente Blümel ap. Gronewald-Daniel²): φ. . . ἀφ]εισαν βάμεν' West ('the sense requires something like ἔρωι δάμεισαν') Bettarini: ἔρωι δὲ π]α θεῖσαν Floyd ('a form in -ā is well attested in Hom. γέρωα', et de poculis ministrandis cf. Sapph. fr. 141, 4.29, 96.26, 2.13-16) / εἰς Snell, [ε]σ]χ]ατα Lobel, φέροισα[v Stiebitz suppl. ad P. Oxy. // 11 ἔοντ' ἄ]π]αλ]ον etiam possis sed minus veri simile / ἄλ]λ' αὔ]τ]ον iam Di Benedetto¹ ad P. Oxy. // 12 πόλιον vel πόλιον 'kaum zu entscheiden' Gronewald-Daniel² / ἀ]θαν]άταν Stiebitz ad P. Oxy.

Traducció

«A vosaltres, filles, us són cars els bells presents de les Muses de sina violàcia i us escau de prendre la lira harmoniosa, amiga del cant.

La vellesa, però, ha manllevat en mi aquella tendresa del cos i els meus cabells s'han tornat blancs de negres que eren. [5] El meu ànim s'ha fet pesant, els meus genolls no m'aguanten —que temps enrera eren lleugers, dançaven igual que cervatelles— i tot sovint gemego.

Però, què podria fer? A un hom no li és donat no envellir, car talment deien de Titonos que temps era temps l'Aurora de braços rosats, [10] vençuda per l'amor, pujant a la copa se n'anà als confins de la terra duent-hi aquell que era bell i jove, però que igualment va marcir amb els anys la vellesa cendrosa, tot i havent pres una esposa immortal.»

Breu comentari

Metre: díctics amb l'estructura x – ◡ ◡ – – ◡ ◡ – – ◡ ◡ – ◡ – –. El vers és un hiponacteú acèfal (Snell) —o hagesicoreú (West)— expandit amb dos coriambes.

El tema del poema se centra en la vellesa de Safo, que ella mateixa descriu amb persuasió i malenconia. Abans, però, s'adreça a les seves amigues: a elles sembla que vol deixar «els bells regals de les Muses» i la lira perquè reprenguin —i perpetuïn— el cant i la dansa. Els versos 3-6 són un nou exemple de la capacitat de Safo a escollir els elements més punyents de la vellesa —els que afecten l'ànim i els membres, θῦμος i γόνα (v. 5)— i a combinar-los paratàcticament dins una mateixa seqüència, d'una manera molt directa (qualitat que l'anònim autor *De la sublimitat* admirava especialment i que il·lustra amb l'oda φαίνεται μοι).

L'ἀμυχανή davant la inutilitat del plany o la impossibilitat de no envellir precedeixen la referència al mite de Titonos, que li serveix d'*exemplum* (cf. Mimnerm 4 W., *H. hom. Afrod.* 218-238, etc.). En efecte, els quatre versos finals són introduïts

mitjançant la típica *copulative Vergleichung* pròpia de l'estil arcaic i el mite és referit amb un to i fraseologia de vegades propers a l'èpica (v. 9: cf. *H. hom.* xxxi 6, Ἡὼ τε ῥοδόπηχυν; v. 10: cf. *Hes. Teog.* 731 ἔσχατα γαίης; v. 11: cf. *Od.* xxiv 390 κατὰ γῆρας ἔμαρψεν). No manquen en la literatura clàssica poemes amb un final obert —evitarem parlar de final abrupte— en què el mite il·lustra una γνώμη que clou la peça: hom pot adduir com a exemples l'*Olímpica* IV, la *Nemea* I o el *pean* IV de Píndar i també l'*epode* 13 d'Horaci o algunes *Odes* seves (cf. I, 7; I, 8; III, 11; III, 27).

Atesa la condició humana (v. 8 ἀνθρώπων ἔοντ', cf. Simònides 521 PMG), el motiu de la vellesa que sobrevé al poeta es troba no només en algun altre fragment de Safo (p. ex. fr. 21.6 V.: πάντα μοι κάρφει) χροά γῆρας ἦδη), sinó també en Alcma (que presenta la mateixa imatge dels genolls que vacil·len en el fr. 26 PMG: οὐ μ' ἔτι... γυῖα φέρον δύναται) i fins i tot Anacreont (amb expressió semblant al v. 7, cf. fr. 395 PMG/36 Gent. v. 7-8: διὰ ταῦτ' ἀνασταλύζω | θιμά).

Edicions principis

The Oxyrhynchus Papyri. Part XV. Nos. 1778-1828. Edited with notes and translations by B.P. Grenfell and A.S. Hunt. (Graeco-Roman Memoirs, vol. XVIII). The Egypt Exploration Society. Londres, 1922.

GRONEWALD, M.; DANIEL, R.W.¹. «Ein neuer Sappho-Papyrus». *ZPE*, 147 (2004): 1-8.

GRONEWALD, M.; DANIEL, R.W.². «Nachtrag zum neuen Sappho-Papyrus». *ZPE*, 149 (2004): 1-4.

Estudis

ANNIS, W.S. «Sappho Fragment 58». <<http://www.oidoi.org/texts/sappho/sappho-58.pdf>> (des de juliol 2005).

BERNSDORFF, H. «Schwermut des Alters im neuen Kölner Sappho-Papyrus». *ZPE*, 150 (2004): 27-35.

BERNSDORFF, H. «Offene Gedichtschlüsse». *ZPE*, 153 (2005): 1-6.

BETTARIN, L. «Note linguistiche alla nuova Saffo». *ZPE*, 154 (2005): 33-39.

CAMPBELL, D.A. *Greek Lyric* (vol. I). *Sappho and Alcaeus*. Cambridge-Mass.-Londres (1982)² 1990.

DANIELEWICZ, J. «Bacchylides fr. 20a, 12 S.-M. and Sappho, P. Köln fr. I-II, 12». *ZPE*, 155 (2006): 19-21.

DI BENEDETTO, V.¹. «Il tema della vecchiaia e il fr. 58 di Saffo». *QUCC*, N.S. 48 (1985): 145-163.

DI BENEDETTO, V.². «Osservazioni sul nuovo papiro di Saffo». *ZPE*, 149 (2004): 5-6.

DI BENEDETTO, V.³. «La nuova Saffo e dintorni». *ZPE*, 153 (2005): 7-20.

DI BENEDETTO, V.⁴. «Il tetrastico di Saffo e tre postille». *ZPE*, 155 (2006): 5-18.

EDMUNDS, L. «The new Sappho ἔφαντο (9)». *ZPE*, 156 (2006): 23-26.

FALKNER, Th.M. *The Poetics of Old Age in Greek Epic, Lyric, and Tragedy*. University of Oklahoma Press, 1995.

FERRARI, F. «Il pubblico di Saffo». *SIFC*, 1-2 (2003): 43-89.

FLOYD, E.D. «The "new" Sappho (fr. 58) and some of its Indo-European and Greek resonances» (conferència a la Universitat de Pittsburgh, setembre de 2005, inèdita).

- HARDIE, A. «Sappho, the Muses, and Life after Death». *ZPE*, 154 (2005): 13-32.
- LATACZ, J. «Ein neues Sappho-Lied» (2005). <www.klassphil.unimuenchen.de/~waiblinger/sappho.html>.
- LOBEL, E. ΣΑΠΦΟΥΣ ΜΕΛΗ. Oxford, 1925.
- LOBEL, E.; PAGE, D.L. *Poetarum Lesbiorum Fragmenta*. Oxford, 1955.
- LUPPE, W. «Überlegungen zur Gedicht-Anordnung im neuen Sappho-Papyrus». *ZPE*, 149 (2004): 7-9.
- PAGE, D.L. *Sappho and Alcaeus*. Oxford, 1955.
- PAGE, D.L. *Supplementum lyricis Graecis*. Oxford, 1974.
- PUELMA, M.; ANGIÒ, F. «Sappho und Poseidippos. Nachtrag zum Sonnenuhr-Epigramm 52 A.-B. des Mailänder Papyrus». *ZPE*, 152 (2005): 13-15.
- TEDESCHI, G. *Saffo*. Trieste, 2005. <<http://www.sslmit.univ.trieste.it/crevatin/documenti/saffo.pdf>>.
- VOIGT, E.M. *Sappho et Alcaeus*. Amsterdam, 1971.
- WEST, M.L. «The New Sappho». *ZPE*, 151 (2005): 1-9.

Articles de diari

- DI BENEDETTO, V. «L'ultimo pianto di Saffo». *La Stampa* (25.8.2004), p. 21.
- MAEHLER, H. «Auch Sappho klagte über das Alter». *Neue Zürcher Zeitung* (1.12.2004), p. 36.
- WEST, M.L. «A New Sappho Poem». *The Times Literary Supplement* (24.6.2005), p. 8.
- CAMATS, R. «Immortalitat». *Segre* (16.7.2005), p. 56.
- LATACZ, J. «Veilchenbusige Geschenke». *Frankfurter Allgemeine Zeitung* (22.7.2005), p. 33.
- MIRALLES, C. «Safo». *Avui. Suplement de cultura* (1.3.2006), p. 10-11.

Fotografies dels papirs

- <<http://www.papyrology.ox.ac.uk/POxy>>
 <www.unikoeln.de/philmak/ifa/NRWakademie/papyrologie/Verstreutepub/bilder/PK21351+21376r.jpg>